

Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi

School for the Deaf, Mute and Blind in Ottoman State

Ramazan GÜNAY*
Halil İbrahim GÖRÜR**

Öz

İnsanların, kendi ihtiyaçlarını kendilerinin gidermesi ve başkasına muhtaç olmaması prensibini benimseyen Osmanlı Devleti'nde kabiliyeti olan a'mâlar hafızlık yaparak Kur'an-ı Kerim/mevlit okuyor ve bu suretle geçimlerini sağlıyorlardı. XIX. asrın sonlarına gelindiğinde ise sağır, dilsiz ve/veya a'mâ olmaları nedeniyle toplum içerisinde yer bulmakta sıkıntı çeken kişilerin ihtiyaçlarını giderme, bu konudaki mağduriyetlerini ortadan kaldırma ve onları toplumsal hayatın birer üyesi olarak yetiştirmede eksiklik bulunduğunu gören Osmanlı Devleti idarecileri bunu giderme yolları aramışlardır. Bunun neticesinde mevcut eğitim kurumlarının bu alandaki eksikliğini tamamlamak amacıyla özel bir müfredat gerektiren eğitim kurumlarının açılması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla Ferdinand Grati adındaki bir Avusturyalı'nın tavsiyesiyle II. Abdülhamid döneminde Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi açılmıştır. Bu mekteb için müstakil bir bina bulunmadığından dolayı mekteb çeşitli binalarda faaliyetini devam ettirmeye çalışmıştır. Bu mektebe o dönemin ileri gelenlerinin ve varlıklı ailelerin yakınları müracaat edince mekteb bu kişiler tarafından himaye görmüştür. Mektebin müfredatı, Avrupa'da bulunan benzer okullar örnek alınarak oluşturulmuştur. Muhtemelen Osmanlı Devleti'nin içeride ve dışarıda birçok gaile ile uğraşmak zorunda kaldığı son dönemine denk geldiği için Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi ile ilgili istenen başarı tam olarak elde edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi, Osmanlı Devleti, Eğitim.

Abstract

The visually impaired who were talented used to make their living by learning the Quran by heart and reciting Quran and Mawlid in the Ottoman State, which had

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, ragun1@hotmail.com.

** Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, halilibrahimgorur@gmail.com.

the principle that people should supply their needs and they should not beg for alms from other people. Towards the end of the 19th century, the Ottoman State officials observed that the deaf, mute and/or blind people had problems in participating in community life, making a living to buy their needs and thus become active members of social life because of their impairments and therefore they looked for ways of overcoming those problems. As a result of this, they decided to open new schools which necessitated a new curriculum that would obliterate deficiencies about the issue. With this aim in mind and upon the recommendation of an Austrian called Ferdinand Grati, the School for the Deaf, Mute and Blind was opened during the Abdulhamid II era. Because a separate building could not be found, the school served in various buildings. When students with impairments from wealthy families applied to that school, the school was supported by their relatives. The curriculum of the school was developed from sample curriculums of similar schools in Europe. The school was not successful enough probably because it was founded in a time when the Ottoman State had to face both internal and external problems.

Key Words: *School for the Deaf, Mute and Blind, Ottoman State, Education.*

Giriş

Bazı insanlarda, insanın iç âlemi ile dış âlemi arasındaki irtibatı sağlayan göz, kulak ve dil gibi organlarından birisi veya birkaçı değişik sebeplerden dolayı görevlerini yerine getirememektedir. İşlevlerini yerine getiremeyen bu tür organlara sahip olan kişiler, özel bir eğitime tabi tutuldukları zaman okuma-yazma öğrenebilir ve daha rahat iletişim kurma imkânı elde edebilirler. Sağır, dilsiz ve a'mâ olan kişiler de bazı organlarını kullanamadıklarından dolayı, belirli bir eğitim gördükten sonra toplumsal hayata daha rahat uyum sağlayabilir ve kendi ihtiyaçlarını giderebilirler.

İslam dünyasında sağır, dilsiz ve a'mâ olan kişiler, Kur'an-ı Kerim ve mevlüt okumak suretiyle toplumsal hayatın içerisinde yer edinebiliyorlardı. Sağır ve dilsizler, Osmanlılardan önceki devletlerin hükümdar saraylarında görev aldıkları gibi Osmanlı Devleti'nde sarayın Enderun kısmında görev almışlardır. Devlete ait meselelerin ve konuşmaların dışarıya yansıtılmaması gerekçesiyle sağır ve dilsizler hükümdara, hanedan üyelerine ve devlet adamlarına hizmet etmede görevlendirilmişlerdir. Dilsizlerin esas görevi padişah kapısında nöbet tutmak ve padişahların Divân-ı hümayûn erkânı ile yabancı ülke elçilerini kabul ettiği arz odasının iç hizmetini görmektir. Belli bir süreden sonra, kendilerinin istemesi halinde, maaş almak kaydıyla emekli olabiliyorlardı. Saraydan çıkmak istemeyenler ise hayatlarının sonuna kadar sarayda kalabiliyorlardı. Sağır ve dilsizler padişahın şehir içi gezilerine katılır, halka para dağıtır, cellatlık yapar ve padişahın bazı gizli emirlerini diğer devlet görevlilerine tebliğ ederlerdi. Önceleri sadece sarayda istihdam edilen dilsizler daha sonra Babî'î'de, özellikle XIX. yüzyılda Meclis-i Hâs'ta gizli meselelerin görüşülmesi sırasında da kullanılmaya

başlanmışlardır. II. Abdülhamid, devleti idare ettiği Yıldız Sarayı'nda gizli meselelerin dışarıya ulaştırılması ve bazı şeylerin saraya getirilmesinde dilsizlerden faydalanmıştır. Bu zümre varlığını devletin yıkılışına kadar korumuştur.¹

Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nin Açılışı

II. Abdülhamid devletin başına geçtikten sonra eğitim sistemi ile yakından ilgilenmiştir.² Gerek kendisinin gerekse Maarif-i Umumiye Nezareti'nde görev alan devlet adamlarının gayretleri neticesinde eğitim alanında birçok yenilik yapılmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde bulunmayan çeşitli eğitim kurumları açılmış, daha sonra da bu kurumlar devletin diğer alanlarına yaygınlaştırılmışlardır.³

Geçmiş asırlarda tıbbi bilgilerin ve imkânların yetersizliği sebebiyle sağır ve dilsizlerde dilsizliğin kaynağı ve derecesini tespit etme, okuma-yazma öğretme ve iletişim kurma hususlarında yeterli bilgi bulunmamaktaydı. Sonraki asırlarda tıbbi bilgi-imkânların artması ve eğitim yöntemlerinde meydana gelişmeler neticesinde sağır ve dilsizler, özel bir eğitimle okuma-yazma ve iletişim kurma imkânına kavuşmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde de Ma'arif Nezâreti bünyesinde böyle bir imkânın sağlanması için arayış içine girilmiştir.⁴ Böyle bir imkânın varlığından haberdar olan ve daha önce Hamidiye Ticâret Mektebi'ni⁵ te'sis eden Ferdi/Ferdinand Grati⁶

¹ Abdulkadir Özcan, "Dilsiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994, s. 304-305; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. 3-4, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 1171-72

² II. Abdülhamid dönemi eğitim sistemi ve durumu ile alakalı geniş bilgi için bkz. Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara-1999.

³ BOA, Maarif Nezareti Evrakı (MF. MKT), 756/24 (21 Kanun-i evvel 1319/3 Ocak 1904); Mahmud Cevad ibn-i Şeyh Nafi', Ma'arif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1338, s. 260-1; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay. C. IV, İstanbul 1996, s. 1810; Benjamin C. Fortna, *Imperial Classroom: İslam, the State, and Education in the Late Ottoman Empire*, Oxford University Press, New York 2002, p. 176.

⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 1167.

⁵ "Grati, 1883/1299 tarihinde Maarif Nezâreti'ne bir dilekçe göndererek müstakil bir şekilde ticaretle alakalı derslerin okutulduğu bir ticaret mektebinin açılması için talepte bulunmuştur. Ma'arif Nezareti bu işin kendileriyle alakalı olmadığını belirterek dilekçeyi Ticaret Nezâreti'ne havale etmiştir. O tarihte Ticaret Nâzırı bulunan Subhi Paşa, gereğinin yapılması için yazıyı Ticaret Genel Müdürlüğüne (Ticaret Müdür-i Umumiye) havale etmiştir. Mesele, Ticaret Meclisi'nde görüşüldükten sonra 15 Şubat 1299 (27 Şubat 1884) tarihinde Ticaret mektebi açılmıştır. Türkçe ve Fransızca olarak hazırlanan bir nizamnâmesi ve müfredat programı ile faaliyetlerine başlayan okulun müdürlüğüne Grati tayin olunmuş ve okul yaklaşık olarak altı sene faaliyetini sürdürmüştür. Ancak hesaplarında görülen bazı yolsuzluklar nedeniyle Grati okul müdürlüğü görevinden el çektirilmiştir" Ali Haydar Efendi, "Sağır ve Dilsizler", *Mu'allimler Mecmuası*, C. 3, S. 29, İstanbul, Mart 1925, s. 1248.

de sağır ve dilsizlerin eğitimi ile alakalı Ma'arif Nezâreti'ne bir rapor takdim etmiştir. Bu raporda, Sağır ve Dilsiz Mektebi'nin açılmasının gerekçelerini izah etmiştir. Buna göre; Osmanlı Devleti'nin her tarafında ilim ve fen alanlarında eğitim veren okulların bulunduğu, ancak bunca eğitim müessesesi arasında sağır ve dilsizlere ait bir eğitim müessesinin olmamasının kabul edilebilir bir durum değildir. Bu minvalde sağır ve/veya dilsiz olan otuz öğrenciye eğitim verecek bir okulun açılması gerektiğini ve daha önce Avrupa'da kurulmuş bulunan benzeri okulların programından istifade edilmek suretiyle bu okulun programının belirlenmesi faydalı olacaktır. Ayrıca raporda, böyle bir okulun açılması neticesinde kendilerini ifade edemeyen ve sosyal hayata uyum göstermede zorluk yaşayan kişilerin, kendi ihtiyaçlarını bu suretle giderebilecekleri, bu okulda Türkçe, Fransızca, Coğrafya, Muhasebe, Matematik, Resim, Hüsn-i Hat ve Kelime Telaffuzu derslerinin okutulması gerektiği ifade edilmiştir.⁷

Nitekim sağır ve dilsiz olan kişilerin ihtiyacını giderecek böyle bir okulun açılması II. Abdülhamid döneminde uygun görülmüştür.⁸ Böylece ilk Sağır ve Dilsiz Mektebi h. 4 Safer 1307/m. 30 Eylül 1889 senesi Pazartesi günü açılmıştır.⁹ Ma'arif Nezâreti'nde memur olan Aziz Bey'in de Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nin kurulması ve varlığını devam ettirmesinde büyük hizmet ve gayreti görülmüştür.¹⁰

İlk pedagog Selim Sabit Efendi'nin oğlu Besim Bey, Türkçe öğretmek amacıyla bu okula tayin olunmuştur. Grati, Ticaret Mektebi'nde başöğretmen olarak görev yapmış olan Hüseyin Sabri Bey'in¹¹ de başöğretmen vazifesi ile bu okula alınmasında muvaffak olmuştur.¹²

⁶ Avusturya vatandaşı olan Grati, elli yaşlarında bir zât olup Beyoğlu ticarethanelerinde "Usûl-ı Muhâberât-ı Ticâriyye ve Usûl-i Defteri" isminde özel dersler veriyordu; Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1248.

⁷ Mahmud Cevad, *a.g.e.*, s. 261.

⁸ BOA, *MF. MKT*, 756/24 (21 Kanun-i Evvel 1319/3 Ocak 1904); Mahmud Cevad, *a.g.e.*, s. 260-61.

⁹ "Körler ve Sağırlar Mektebi, Ticaret Mektebi bünyesinde açılmıştır. Bu okulun Ticaret Mektebi içerisinde açılmasının bir sebebi de Ticaret Mektebi'nin müdürü olan Grati'nin gayretleriyle kurulmuş olmasıdır.", Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, M.E.B. Yay. İstanbul 1991, s. 154.

¹⁰ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1249-50.

¹¹ "Aslen Çerkez olan Hüseyin Sabri Bey, r. 1275 senesinde doğmuştur. İbtidâi mektebinde başlamış olduğu tahsilini Davûd Paşa Rüşdiyesi'nde devam ettirmiştir. Dilsizlerin eğitim usulünü doğrudan doğruya Ferdi Grati'den öğrenmiştir. 22 Mayıs 1296 tarihinde polis memurluğuyla devlet hizmetine dâhil olmuş, 27 Aralık 1883/15 Kanûn-ı evvel 1299 tarihinde 400 kuruş maaşla Ticaret Mektebi'ne mubassır olarak tayin olunmuştur. 13 Eylül 1891/1 Eylül 1307 tarihinde 480 kuruşla Dilsiz Mektebi'ne mubassır olarak geçmiştir. Dilsiz öğretmenliği alanında kendini ispatlayan Hüseyin Sabri Bey, Lûi Grati'nin istifası üzerine 13

Münif Paşa'nın Ma'arif Nazırı olduğu dönemde açılan bu okul, Ticaret Mektebi bünyesinde açılmıştır. Okul, din farkı gözetmeksizin öğrenci kabul etmiş¹³ ve ilk senesinde 25-30 öğrenci ile eğitime başlamıştır.¹⁴ Okulun öğrenci sayısı daha sonraki yıllarda artmış ve bir sonraki sene 45 kişiye ulaşmıştır.¹⁵ Mektebde okuyan öğrencilerin velilerinden bir kısmının devletin yüksek makamlarında olmaları nedeniyle mektebin devletin değişik kademeleri tarafından himaye görmesine sebep olmuştur. Mesela Ma'arif Nezareti tedrisat-ı aliye müdürü olan Aziz Bey'in oğlu Galip Bey dilsizdi. Bu durum mektebin Ma'arif Nezareti tarafından yakından ilgi görmesine neden olmuştur. Mabeyn katiblerinden Hakkı Bey'in oğlu Enver ve İzmit mutasarrıfı Kazım Beyin torunu Burhan da bu okulda okumuştur. Bunun gibi yüksek mevkilerde bulunan bazı şahısların dilsiz çocukları olduğundan dolayı mekteb, bu gibi kişilerin yardım ve himayelerini görmüştür.¹⁶

1893 senesinde öğrenci sayısında tekrar bir düşüş olduğu ve okulda 26 öğrenci ile 5 öğretmenin bulunduğu görülüyor.¹⁷ 1910 senesinde okulda bir hoca, bir mubassır ve bir hademe bulunuyordu. Okulda birisi kız olmak üzere kayıtlı 20 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerin 16'sı okula devam ediyordu. Maddi durumlarının iyi olmaması ve ikamet ettikleri yerlerin okula uzak bulunması nedeniyle 4 öğrenci ise okula devam edemiyordu. Okula devam eden 16 öğrenciden yalnız bir tanesinin kulakları biraz işitebiliyordu, diğerleri ise tamamen sağırdı. Kabiliyet ve eğitim durumlarına göre üç sınıfa ayrılmış olan talebelerden, birinci sınıfta 4, ikinci sınıfta 5 ve üçüncü sınıfta 7 kişi bulunuyordu. Ancak duruma göre bazen sınıflar, birleştirilmek suretiyle, daha kalabalık olabiliyordu. Lüzum görüldüğü takdirde bire bir eğitim de veriliyordu.¹⁸

Mektebin yatılı olması için defaatle müracaat yapılmasına rağmen bütçenin müsait olmaması ve uygun bir bina bulunamaması nedeniyle muvaffak olunamamıştır. Bundan dolayı çocuklarını yatılı olarak okutamayan varlıklı birçok aile mektebin müdür ve öğretmenlerinden özel ders aldirmek suretiyle onlardan istifade etmeye çalışmışlardır.¹⁹

Ocak 1896 senesinde okula müdür vazifesiyle tayin olunmuştur.”, Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1250-51.

¹² Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1249-50.

¹³ BOA, *MF. MKT*, 330/19 (28 Temmuz 1896/16 Temmuz 1312).

¹⁴ Sağır ve Dilsiz Mektebi öğrencileri için bkz. Ek: 3.

¹⁵ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1249.

¹⁶ Ergin, *a.g.e.*, s. 1171.

¹⁷ Servet-i Fünun, C. 5, S. 129, İstanbul (31 Ağustos 1893/19 Ağustos 1309), s. 394.

¹⁸ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1254-55.

¹⁹ Ergin, *a.g.e.*, s. 1171.

Resim 1:

Dilsiz Mektebi'nin İlk Talebeleri (Abdullah Frères).

Sağır ve Dilsiz Mektebi'nde kısmi bir başarı elde eden Grati, A'mâ Mektebi'nin açılması için de teşebbüste bulunmuş²⁰ ve 1890 senesinde bu okulun açılması için Ma'arif Nezareti'nden izin talep etmiştir. Nihayet Sağır ve Dilsiz Mektebi'nin te'sis edilmesinden bir yıl sonra A'mâ Mektebi'nin²¹ açılması için izin almış ve bu okula öğrenci²² alınmasında muvaffak olmuştur. Daha önce sağır ve dilsizlere eğitim veren okul, bu sayede a'mâlara da hizmet vermeye başlamıştır. Dönemin Ma'arif Nazırı Münif Paşa'nın desteği sayesinde okul oldukça fazla itibar görmüştür.²³

Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi öğrencilerinden sağır ve/veya a'mâ olan kişiler, duymadıklarından ve/veya göremediklerinden dolayı yoldan geçen at ve arabaları fark etmeleri mümkün olmayabilirdi. Bu amaçla at ve araba sürücülerinin sağır ve a'mâ öğrencileri fark edilebilmeleri için çözüm yolu aranmış ve bu öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı olduklarını gösterir bir kıyafet giymeleri gerektiği şeklinde bir çare bulunmuştur. Bu kıyafetin de, daha rahat bir şekilde fark edilebilen kırmızı renkte bir elbisenin olması gerektiği kararlaştırılmıştır. Ancak sonraki zamanlarda, gerek öğrencilerin gerekse okul idaresinin bu hususa riayet etmedikleri ve kazaların meydana

²⁰ Süleyman Gök, *Dünyada ve Türkiye'de Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi*, Hüsniyat Matbaası, İstanbul 1958, s. 11.

²¹ “1874 yılında, Mısır Hidivi I. İsmail Paşa döneminde Kahire’de bir A’mâ Mektebi’nin açılmış olduğu aktarılmasına rağmen Anadolu coğrafyası bağlamında, ilk A’mâ Mektebi okulunun açılması girişimi İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti’nde a’mâların eğitiminin tarihçesiyle ilgili ayrıca bkz. Necati Kemal, “Sağır ve Dilsiz ve Körler Müessesesi’nin 340 Kanunusaninisinden 341 Mayısına Kadar Mesaisi”, Birinci Milli Türk Tıp Kongresi Müzakeratı (1-3 Eylül 1925), İstanbul 1926, s. 519-527.” İdris Yücel, “Bir Misyonerlik Uygulamasının Teorisi ve Pratiği: Urfa Amerikan Körler Okulu (1902-1914)” *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 14. Güz 2011, s. 69.

²² A'mâ Mektebi'nin öğrencileri için bkz. Ek: 4.

²³ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1249.

geldiği görülüyor. Bunun neticesinde, öğrencilere kırmızı renk kıyafet giydirilmesi meselesine riayet edilmesi hususunda okul idaresi uyarılmıştır.²⁴

Aslında kırmızı çuhadan ceket ve üzerinde kırmızı şerit bulunan siyah pantolon şeklindeki bir üniforma giyen sağır ve/veya dilsiz çocuklar halkın şefkat ve merhamet duygularını üzerlerine celb ediyorlardı. Halk sokakta bu kıyafetteki çocuklara rastladığında bunların sağır, dilsiz veya a'mâ olduğunu anlamakta ve bir tehlikeye maruz kaldıklarını gördüklerinde veya kalacaklarını hissettiğinde hemen yardımlarına koşarlardı.²⁵

Bu arada Maarif Nezareti'nin, Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nden mezun olan öğrencilerden maddi durumu iyi olmayanları, kabiliyetleri göz önünde bulundurulmak kaydıyla, devlet kurumlarında istihdam edilmeleri hususunda bir çalışması da olmuştur.²⁶ Buna göre bir öğrenci bu okulda beş sene okuduktan sonra diploma almaktaydı. Talep etmeleri halinde diploma alan öğrenciler, sanat öğrenmek amacıyla devlete ait fabrikalardan birisinde istihdam edilebiliyorlardı.²⁷

Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nin açılmasından kısa bir süre sonra idadi mektepleri müfettişleri tarafından yapılmış olan bir teftiş neticesinde okulun idaresinde ve düzeninde usulsüzlük olduğu tespit edilmiş ve bu usulsüzlüğü giderilmesi hususunda okul idaresinden gereğinin yapılması istenmiştir.²⁸ Gerek Münif Paşa'nın görevden ayrılması ve gerekse hesaplarında görülen bazı yolsuzluklar nedeniyle Grati'ye okul müdürlüğü görevinden el çektirilmesi ve kısa bir süre sonra da ölümü neticesinde okul eski itibarını kaybetmiş²⁹, okulun öğrenci sayısında daha da azalma olmuştur.³⁰

Ferdi Grati'nin ölümünden sonra oğlu Luî Grati, okula müdür olarak tayin olunmuştur. Fakat aynı zamanda Hariciye Nezâreti'nde de görevli olduğundan ve buradaki görevine daha fazla ehemmiyet verdiği için dolayı bu meşguliyeti, okuldaki görevi yerine getirmesine engel teşkil etmiştir. Bundan dolayı Luî Grati okul müdürlüğü vazifesini yürütememiş ve istifa etmek zorunda kalmıştır. Onun yerine bu okulda başöğretmen olarak görev yapmakta olan Hüseyin Sabri Bey, 13 Ocak 1896/1 Kânunusani 1311 senesinde 700 kuruş maaşla Dilsiz ve A'mâ Mektebi'ne müdür olarak tayin olunmuştur.³¹

²⁴ BOA, *MF. MKT*, 154/25 (14 Kasım 1892/2 Teşrin-i Sani 1308).

²⁵ Ergin, *a.g.e.*, s. 1171.

²⁶ BOA, *MF. MKT*, 323/76 (7 Temmuz 1896/10 Haziran 1312).

²⁷ BOA, *MF. MKT*, 323/76 (29 Nisan 1896/17 Nisan 1312).

²⁸ BOA, *MF. MKT*, 133/56, (5 Nisan 1891/24 Mart 1307).

²⁹ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1248-49.

³⁰ Servet-i Fünun, C. 5, S. 129, İstanbul (31 Ağustos 1893/19 Ağustos 1309), s. 394.

³¹ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1250.

Dilsiz, sağır ve a'mâ talebelerin mektebe gidiş-gelişleri üzerinde durulması gereken başka bir husustu. Bu çocuklar genellikle ikişer ikişer ve kol kola gider-gelirlerdi. İki kişiden oluşan bu gruptakilerden birisi a'mâ diğeri ise sağır olmaktadır. İlk önce sağır olan çocuk a'mâyı buluyordu. A'mâ çocuğun kulağı ile sağır çocuğun gözü bu iki kişiyi tek adam haline getirmiş oluyordu. Yolda giderken a'mâ olan çocuk kulağıyla bir ses işittiğinde sağır olan çocuğu dürtmek suretiyle onu ikaz eder ve sağır olan çocuk da gördüğünden bu suretle a'mâyı ikaz ederdi.³²

Mektebin Yeri ve Binası

Dilsiz ve A'mâ Mektebi, eskiden maliye nezareti olan İstanbul Ticaret Mektebi'nin bulunduğu bina içerisinde açılmıştır. Bu bina, Ticaret Mektebi olarak inşa edilmişse de 1891/1307 senesinde Bayezid Merkez Rüşdiyesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine okul, Bozdoğan Kemerli yakınlarında bulunan Kaptan İbrahim Paşa Mektebi'ne taşınmıştır. Ancak İbrahim Paşa Medresesi binasının eski ve yıkılmış bir vaziyette olması nedeniyle okul bir sene sonra Çiçek Pazarı'nda bulunan Haseki Mustafa Ağa Mektebi'ne nakledilmiştir. Bu bina, 1894 senesinde İstanbul'da meydana gelen büyük deprem sonrasında tehlikeli bir hale geldiğinden dolayı terk edilmiş ve Kadırga'da bulunan Veziriazam Yahya Mektebi'ne nakledilmiştir. 1897-98/1313 senesinde a'mâlar sınıfının lağv edilmesinden sonra okul küçük kaldığından dolayı Yerebatan'da Ayasofya Merkez Rüşdiyesi binasının bir bölümü içerisinde eğitime devam edilmiştir.³³

Resim 2:

Dilsiz Mektebi (Abdullah Frères).

³² Ergin, *a.g.e.*, s. 1172.

³³ BOA, *MF. MKT*, 756/24 (21 Kanun-i Evvel 1319/3 Ocak 1904); Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1252.

Okulun sık sık yer değiştirmesinin önüne geçmek amacıyla a'mâ, dilsiz ve sağırların eğitimi için müstakil bir okulun inşasına karar verilmiştir. 2 Ağustos 1904/20 Cemaziyelevvel 1322 tarihli bir belgede, bu okula ait bir binanın te'sis edilmesi amacıyla bir komisyon teşkil edildiği görülmektedir.³⁴ Ancak bu komisyon da görevini yerine getirememiştir. 1910-11/1326 senesinde Koska'daki Rağıp Paşa Mektebi binasına oradan da sırasıyla Bayezid'de Simkeşhâne bitişiğinde bulunan Ümmetullah Sultan Mektebi binasına, sonra Şehzade İmareti'nin bitişiğindeki binanın bir odasına nakl olunmuştur. Bu dönemde okul, Mekteb-i Mu'avenet-i İctima'ye idaresi altına girmiş ancak daha sonra tekrar İstanbul vilayeti Ma'arif Müdürlüğü idaresi altına geçmiş ve Süleymaniye Medresesi'nin bir köşesinde açılmıştır.³⁵

Dilsiz Mektebi'nin başka yerlere sıkça naklini önlemek için kendilerine ait bir binanın inşa edilmesi düşüncesi ortaya çıkması nedeniyle değişik çözüm yolları aranmıştır. Bunu gerçekleştirme amacıyla değişik bir gelir kaynağının bulunduğu görülüyor. Buna göre, bütün devlet memurlarının maaşlarından yüzde bir oranında bir kesinti yapılmak suretiyle Dilsiz Mektebi binası inşa edilecekti.³⁶ Bulunan bu çözüm konusunda ısrarcı olunmuş ve değişik zamanlarda bu paranın tahsil edilmesi konusunda uyarılar yapılmıştır.³⁷

Yüzde birlik kesintiden elde edilecek paranın nerede toplanacağı görüşülmüş ve nihayetinde bu paranın tutulacağı bir hesabın açılması kararlaştırılmıştır.³⁸ Bu amaçla Osmanlı Bankası'nda okula ait hesap kaydı açılmış ve bir müddet paralar bu hesapta birikmiştir. Ancak daha sonra Ziraat Bankası'nda yeni bir hesap açılmış ve toplanmış olan paralar buraya nakledilmiştir.³⁹ Bu kaynağın, sadece geceleyin eğitim verecek bir dilsiz mektebinin inşa edilmesi amacıyla kullanılması kararlaştırılmış ve okul arsası olarak da hazineye ait olup Kadıköy, Acıbadem'de bulunan bir arsa tahsis edilmiştir. Ancak bu bina inşa edilmemiş ve memur maaşlarından kesilmek suretiyle elde edilen 4.700 lira daha sonra tıp fakültesinin araç gereçlerinin alınması için sarf edilmiştir. Kanuna aykırı olarak yapılan bu para nakli Meclis-i Mebusan'ın gündemine gelmiş ve dilsiz çocukların okul ihtiyacının giderilmesi için, hazineye ait olup Çapa'da bulunan bir arsa üzerinde ve masrafları Maliye Nezareti tarafında karşılanmak kaydıyla, Sağır ve Dilsiz Mektebi'nin inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat daha sonra, söz

³⁴ BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 2382/178589.

³⁵ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1252.

³⁶ BOA, *MF. MKT*, 812/31 (23 Ağustos 1904/11 Cemaziyelahir 1322).

³⁷ BOA, *BEO*, 3849/288675 (11 Muharrem 1323/18 Mart 1905).

³⁸ BOA, *MF. MKT*, 794/43 (20 Cemaziyelevvel 1322/2 Ağustos 1904).

³⁹ BOA, *MF. MKT*, 953/75 (24 Temmuz 1906/2 Cemaziyelahir 1324).

konusu arsa üzerinde Darümuallim'in inşa edilmesi daha uygun görüldüğünden dolayı bu karar da uygulanamamıştır⁴⁰. Ma'arif Nezareti tarafından, mekteb binasının bulunması için arayışlara deva edilmiş ve bu amaçla bir buçuk ay boyunca uygun mahalleler dolaşmış ve konaklar aranmış ise de bir netice çıkmamıştır. Bunun ardından mektebin Darülaceze binasının içerisinde bir sınıf suretinde eğitime devam etmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹ Aslında siyasi mücadelelerin her türlü teşebbüsü başından itibaren gölgelemiş olması ve eğitimin başında bulunan kişilerin çok sık değiştirilmiş olması⁴² bu okullar için binaların tahsis/inşa edilememesinin mühim bir sebebi olarak zikredilebilir.

Dilsiz ve Sağır Mektepleri Nizâm-nâmesi

Sağır ve dilsiz çocukların eğitim gördükleri okulun işleyişi ile ilgili ciddi bir düzenleme hazırlanmamıştı. Nihayet 29 Eylül 1915/20 Zilka'de 1333 tarihinde Ma'arif-i Umumiye nezareti tarafından yayınlanmış olan Dilsiz ve Sağır Mektebi nizâm-nâmesi (Ek: 1) yürürlüğe konmuştur.⁴³

Bu nizamname, dört bölümden oluşuyor. Birinci fasılda, okulla alakalı genel hükümler yer alıyor. Buna göre; Dilsiz-Sağır Mektepleri, hem dilsiz hem sağır yahut yalnız sağır olan veya İbtidai mekteplerde okuyamayacak derecede zihnen noksan olan kız ve erkek öğrencilerin eğitim-öğretim veren okullardır. Bu okullar diğer illerde de açılabilir ve bu okullara ücretli/ücretsiz öğrenci kabul edilebilecektir. Eğitim süresi sekiz yıldır. Bu süre zarfında öğrenciye konuşma, yazı ve bir sanat öğretilir. Ayrıca İbtidai okullarda verilen derslere dair genel bir malumat verilir. Bu okula öğretmen yetiştirmek için İstanbul'da bir gece okulu açılacaktır.

İkinci fasılda okula kayıt şartları ile ilgili maddeler yer alıyor. Buna göre; 7 ve 10 yaşları arasında bulunan çocuklar okula alınacaktır. Yaşları tutsa bile bu çocuklar içerisinde ağır bir hastalığı olup dersleri takip edemeyecek olanlar okula alınmayacaklardır. Bedeni gelişimini tamamlayamayan öğrenciler alacakları bir rapor neticesinde 13 yaşını tamamlayana kadar okula yaptırabilirler. Okula kayıt olmak isteyen çocuk beraberinde nüfus cüzdanı, aşı kartı ve doktor raporunu beyan ederek kayıt yaptırabileceklerdir. Okula kayıt yaptırdığı halde, öğrenci olduğu esnada herhangi bir ağır hastalığa yakalanan öğrencilerden alınmış olan ücret,

⁴⁰ BOA, Dosya Usulü İradeler Tasnifi (*DUİT*), 19/40 (29 Ağustos 1904/17 Cemaziyelahir 1322); Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1253.

⁴¹ Ergin, *a.g.e.*, s. 1169.

⁴² Erkan Tural, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Ma'arif-i Umûmiyye Nezâreti'nde Bürokratik Reform", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 22, Ankara 2007, s. 203.

⁴³ BOA, *DUİT*, 19/40 (20 Zilkade 1333/29 Eylül 1915).

öğrenim gördükleri süreden düşmek kaydıyla geri kalan kısmı iade edilecektir. Gayrimüslim çocukların okula kabulleri Ma'arif Nezâreti'nin iznine tabidir. 11 yaşını tamamlayan öğrenciler kabiliyetlerine göre bir sanat dalına yönlendirileceklerdir.

Üçüncü fasılda okulda görev yapacak kişilerle ilgili maddeler yer alıyor. Buna göre; okul, bir müdür, gerektiği takdirde bir müdür yardımcısı, lüzumu kadar öğretmen ve yardımcı öğretmen ile sınıf üstadları ve müstahdemler ile idare olunur. Okulda bunlardan başka bir de hesap katibi, depo ve ambar memuru istihdam edilir. Burada görevli olan müdür ve öğretmenlerin maaşları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1:

	Müdür	Müdür Yardımcısı	Öğretmen	Yardımcı Öğretmen
1. Sınıf	1500	1000	800	600
2. Sınıf	1200	800	700	500
3. Sınıf	1000	700	600	400

Dilsiz ve Sağır Mektebi'ndeki Görevlilerin Maaşları

Geri kalan memurların maaşları ise diğer devlet dairelerinde çalışan muadil memur maaşları nisbetinde olacaktır. Ustalara ise tahsillerinin derecesine ve sanatlarındaki bilgi ve tecrübelerine uygun maaş ve yevmiyeler verilecektir.

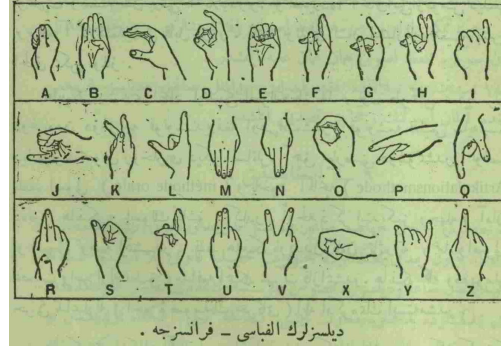
Dördüncü fasılda değişik hükümleri içeren maddeler yer almaktadır. Buna göre; gece eğitim göreceğ öğrencilerden senelik 15 ile 25 lira arasında, gündüz eğitim göreceğ öğrencilerden ile senelik 1 ile 5 lira arasında olmak üzere velilerinin maddi gücü göz önünde bulundurulmak kaydıyla idare meclisi tarafından belirlenecek ve üç taksimde bölünecektir. İdare heyeti tarafından maddi durumlarının yetersiz olduğu tespit edilen öğrencilerden ise ücret alınmayacaktır. Ayrıca bu kişilerin barınma, giyinme, iye, kitap ve kırtasiye malzemeleri okul tarafından tedarik olunacaktır. Ücretli öğrenciler iki şilte, iki şilte çarşafı, bir yorgan, iki yorgan çarşafı, bir battaniye, altı takım iç çamaşırı, altı çift çorap, altı kat elbise ve iki çift kundurayı da beraber getirmek zorundadırlar. Kendi istekleriyle okuldan ayrılan veya kayıt yaptırdıktan sonra zihni ve fiziki yönden okula devam edemeyeceği tespit edilen ücretli öğrencilerden alınan taksitler iade edilmez.

Eğitim Usulü ve Müfredatı

Sağır, dilsiz ve a'mâ kişileri eğitme konusunda tecrübesi bulunan Grati, tek başına okuldaki bütün dersleri yürütemeyeceğinde dolayı bu tecrübesini kendisiyle beraber çalışacak olan diğer öğretmenlere de aktarmak zorundaydı. Bu amaçla daktiloloji, yani parmak usulünü kendisi ile beraber çalışan Besim Bey ile Hüseyin Sabri Bey'e de öğretmiştir. Osmanlı

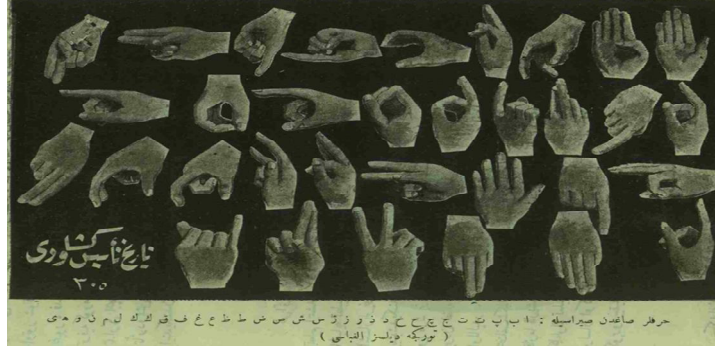
Devleti'nde ilk olması ve daha önce böyle bir tecrübenin bulunmaması nedeniyle Grati ve okuldaki diğer öğretmenler sağır ve dilsiz öğrencilere okutulacak alfabeyi de belirlemek zorundaydılar. Bu amaçla Sağır ve Dilsiz Mekteblerinde bütün milletlerce kabul edilmiş olan alfabe bazı küçük tadilatlar yapılmak suretiyle kabul edilmiş ve Fransızların dilsiz alfabesindeki işaretler bazı küçük değişiklikler ile Osmanlıca alfabe uyarlanmıştır. Sağır ve dilsizler, alfabeyi teşkil harfleri ellerinin on parmağının değişik durumlarıyla ifade ederlerdi. A'mâlar için de kabartma harfler yapılmıştı.⁴⁴

Şekil 1:

Fransızların Kullandığı Dilsiz Alfabesi

Şekil 2:

Osmanlıların Kullandığı Dilsiz Alfabesi

Bu alfabe sağır ve dilsizlerin eğitiminde büyük bir adım olarak Batılılaşmakta olan Osmanlı eğitim sistemi için önemli bir adım olmuştur. Fransız usulünde hoca, yazılması istenen kelimedeki harflerin işaretlerini

⁴⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 1171; Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1251.

eliyle vermekte ve öğrenci de bunu yazmaktaydı. Ancak Osmanlıcadaki harflerin çoğu birbirine bitiştiğinden dolayı, Osmanlıca sağır ve dilsiz alfabesine göre verilen eğitimde hoca yazılması istenen kelimedeki harflerin işaretlerini eliyle verdikten sonra yerine göre “ayır” ve “bitiştir” gibi özel işaretler de vererek kelimeleri yazdırmak durumundaydı.⁴⁵ Fransızcadan Osmanlıcaya uyarlanan bu metod Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da yeni alfabeğe uyarlanmıştır. Bu metoda göre öğretmen kendi eliyle, öğrenciye kelimenin ilk harfini gösterdikten sonra öğrenci bu kelimeyi kendi defterine yazıyordu.⁴⁶

Dilsiz mektebinde hocaların sayısı birden fazlaydı. Bununla beraber hocaların, parmak işaretlerini ve imlâlarını tamamen birbirleri ile aynı şekilde kullanmaları gerektiği şeklinde bir zorunluluk da bulunuyordu. Aynı kelimenin (mesela ota kapısı, odâ kapısı, odâ kâpısı) değişik şekillerde dikte ettirilmesi durumunda, göremeyen ve okuyamayan bu kişilerin çağrışımları birbirine karışmış olurdu. Öğrencilere, çok fazla kullanılmadıklarından dolayı dilde yer bulamayan kelimeler yerine olabildiğince sade ve açık bir dilin öğretilmesi gerekliydi. Ek almamış kelimeler ile fiillerin geçmiş hali mesela (köprü yıkılmış) gibi bir ibareyi ifade etmek zor oluyordu.⁴⁷

Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nde okuyan öğrencilere özelliklerine göre yazı yazma, cümle yazdırma, hüsn-i hat, hesap, kozmografya, coğrafya, Osmanlı haritası, dünyanın hareketleri, resim, süsleme, mimari gibi ders ve konular okutuluyordu.⁴⁸ 1915 senesinde okulda uygulanan haftalık ders programı ise şöyledir.⁴⁹

Tablo 2:

Günler	Dersler	
Cumartesi	Usul-ı imla	Mükâleme
Pazar	Hesab	Vazife
Pazartesi	Ulum-ı diniye	
Salı	Usul-ı imla	Mükâleme
Çarşamba	'Amelî eşya dersleri	
Perşembe	Hesab	

Haftalık Ders Programı

⁴⁵ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1251.

⁴⁶ İzi Harika Karakaş, *An Analysis of Policies Towards The Born Disabled, Victims of Work Accidents and Natural Disasters During the Hamidian Era (1876-1909)*, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 28.

⁴⁷ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1251.

⁴⁸ Servet-i Fünun, C. 5, S. 129, İstanbul (31 Ağustos 1893/19 Ağustos 1309), s. 394.

⁴⁹ 2 Mayıs 1910/19 Nisan 1326 tarihinde okulu ziyaret etmiş olan Ali Haydar Efendi, ziyareti vesilesi ile bu bilgileri aktarmaktadır. Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1254-55.

A'mâ Mektebi'nin Kapanması

A'mâ mektebi açıldıktan sonra kaydolan öğrencilere, kabartma noktalardan oluşan harfler ile okuma ve musiki eğitimi veriliyordu. Ancak sonraki dönemlerde çeşitli sebeplerden dolayı öğrencilerin bu okula olan rağbeti azalmıştır. Okuldaki a'mâ öğrencilerin sayısının azalması sonucunda Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nin a'mâlar kısmı 1897-98/1313 senesinde kapatılmıştır.⁵⁰ Buna rağmen a'mâlara eğitimi meselesi tamamen göz ardı edilmemiş ve a'mâlara eğitim verilmesi ile alakalı arayışlar devam etmiştir. Bu amaçla 6 Ağustos 1902 tarihinde Brüksel'de a'mâların durumunun nasıl iyileştirilebileceği ile alakalı yapılan kongreye Esad Bey temsilci olarak gönderilmiştir. Kongrede, Osmanlı Devleti'nde a'mâlarla alakalı bir okulun açılması durumunda bunun destekleneceği kararı alınmıştır. Esad Bey, bu kongre neticesinde ayrıntılı bir rapor hazırlamış ve bunu II. Abdülhamid'e takdim etmiştir. Esad Bey raporunda, a'mâlar için bir eğitim okulunun yeniden te'sis edilmesinin gereği üzerinde durmuştur.⁵¹ Ancak II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, II. Meşrutiyetin ilanından sonraki gelişmeler⁵², Osmanlı Devleti'nin Balkan ve I. Dünya Savaşlarına girmesi nedeniyle bu okulun açılışı gecikmiştir. A'mâ Mektebi, 1915 tarihinde Sağır ve Dilsizler Mektebi'nin içerisinde bir şube olarak yeniden açılmıştır. 22 Haziran 1916/20 Şa'ban 1334 tarihinde yapılan bir zeyille (Ek: 2) A'mâ Mektebi'nin de esasları düzenlenmiştir.⁵³ Bu nizamname ile A'mâ Mektebi'nin işleyişinin nasıl olacağı ile ilgili esaslar belirlenmiştir.

İstanbul'daki okulun Koca Rağıp Paşa Medresesi'nde bulunduğu sırada, oradan mezun olan Fuat Bey, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra İzmir'de Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu'nu açmıştır. 1926 senesinde İstanbul'da bulunan Sağır ve Dilsizler Mektebi, Maarif Vekâlet'inin emriyle kapatılmış ve İzmir'deki okula ilhak edilmiştir.⁵⁴ Böylece bir türlü müstakil bir binaya sahip olamayan ve kesintisiz eğitim vereme imkanı bulamayan okul, düzenli ve sürekli bir eğitim sürecine girmiştir.

⁵⁰ Ali Haydar, *a.g.m.*, s. 1251-52.

⁵¹ Esad Bey, "A'mâların Ta'lim ve Terbiyeleri", *Servet-i Fünun*, C. 25, S. 648, (İstanbul: 11 Eylül 1319/24 Eylül 1903), s. 362-372.

⁵² Osman Nuri Ergin, Meşrutiyetçilerin eğitimde başarılı olmadıklarını ifade etmekte ve beş yıllık zaman zarfında eğitim ile ilgili tutumlarını "bocalama" ifadesiyle nitelendirmektedir. Bkz Ergin, *a.g.e.*, s.1273.

⁵³ BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD. HU), 232/2 (20 Şa'ban 1334/Haziran 1916); DÜİT, 19/39 (17 Eylül 1916/19 Zilka'de 1334).

⁵⁴ Gök, *a.g.m.*, s. 12; İzmir'deki okul için bkz. Nuran Yıldırım, "İstanbul'da Sağır-Dilsiz ve Âmaların Eğitimi", *İstanbul Armağanı 3: Gündelik Hayatın Renkleri* (Haz. Mustafa Armağan), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1997, s. 327.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde, sağır, dilsiz ve a'mâ kişilerin iktisadi ve ictimai hayata dahil olmaları ve toplumdan dışlanmamaları için Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi'nin gerekliliği 19. asrın sonlarında iyice fark edilmiştir. Muhtemelen sağır, dilsiz ve a'mâ kişilerin eğitimi ile ilgili yeterli bilginin bulunmaması nedeniyle bu kişilerin eğitimi için bu döneme kadar böyle bir teşebbüste bulunulmamıştır. Büyük bir ihtiyaçı karşılamak amacıyla açılan bu okulu devlet erkânından destekleyenler olmuş, halk tarafından da okula büyük bir rağbet gösterilmiştir. Buradan mezun olan fakir ve kabiliyetli öğrencilerin devlete ait fabrikalarda istihdam edilmeleri yönünde gayretler de olmuştur.

Okul için tahsis edilen müstakil binanın bir türlü bulunamaması veya inşa edilememesi nedeniyle okulun, çeşitli okullar içerisinde bazen bir, bazen birkaç sınıf tahsis edilmek suretiyle adeta seyyar bir okul olarak eğitime devam etmesine sebep olmuştur. Sadece bir yerde bulunan bu okula olan ulaşım zorluğu nedeniyle isteyen herkes çocuklarını gönderememiştir. Bu nedenle okul, istenen düzeyde başarı sağlayamamıştır. Okulun açılışının devletin son dönemlerine denk gelmesi, fakirlik ve ulaşım zorluğu nedeniyle talebin istenen düzeyde olmaması, eğitim kadrosunun yetersizliği, devlet adamlarının yeteri kadar ilgi göstermemesi ve bu tür okulların sayısının arttırılmaması nedeniyle Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi kurumsal bir mahiyet kazanamamıştır. Varlıklı aileler, çocuklarının eğitimi için okulun öğretmenlerinden özel olarak ders alma yoluna gitmişlerdir. Bu okul, fasılalı olarak Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

BOA, Maarif Nezareti Evrakı (MF. MKT), 756/24 (21 Kanun-i Evvel 1319 / 3 Ocak 1904).

BOA, *MF. MKT*, 794/43 (20 Cemaziyevvel 1322/2 Ağustos 1904).

BOA, *MF. MKT*, 133/56, (5 Nisan 1891/24 Mart 1307).

BOA, *MF. MKT*, 323/76 (29 Nisan 1896/17 Nisan 1312).

BOA, *MF. MKT*, 330/19 (28 Temmuz 1896/16 Temmuz 1312).

BOA, *MF. MKT*, 154/25 (14 Kasım 1892/2 Teşrin-i Sani 1308).

BOA, *MF. MKT*, 323/76 (7 Temmuz 1896/10 Haziran 1312).

BOA, *MF. MKT*, 953/75 (24 Temmuz 1906/2 Cemaziyelahir 1324).

BOA, *MF. MKT*, 812/31 (23 Ağustos 1904/11 Cemaziyelahir 1322).

BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (*ŞD.HU*), 232/2(20 Şa'ban 1334/Haziran 1916).

BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (*BEO*), 2382/178589 (20 Cemaziyevvel 1322/2 Ağustos 1904)

BOA, *BEO*, 3849/288675 (11 Muharrem 1323/18 Mart 1905).

BOA, Dosya Usulü İradeler Tasnifi (*DUİT*), 19/40 (29 Ağustos 1904/17 Cemaziyelahir 1322).

BOA, *DUİT*, 19/40 (20 Zilkade 1333/29 Eylül 1915).

BOA, *DUİT*, 19/39 (17 Eylül 1916/19 Zilka'de 1334).

II. Gazeteler, Kaynak Eserler ve İncelemeler

Ali Haydar Efendi, "Sağır ve Dilsizler", *Mu'allimler Mecmuası*, S. 29, C. 3, (Mart 1925) İstanbul.

ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C. 3-4, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

Esad Bey, "A'mâların Ta'lim ve Terbiyeleri", *Servet-i Fünun*, C. 25, S. 648, (İstanbul: 11 Eylül 1319/24 Eylül 1903), s. 362-372.

FORTNA, Benjamin C., *İmperial Classroom: İslam, the State, and Education in the Late Ottoman Empire*, Oxford University Press, New York 2002.

GÖK, Süleyman, *Dünyada ve Türkiye'de Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi*, Hüsnütabi Matbaası, İstanbul 1958.

KARAKAŞ, İzi Harika, *An Analysis of Policies Towards The Born Disabled, Victims of Work Accidents and Natural Disasters During the Hamidian Era*

(1876-1909), *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, M.E.B. Yay. İstanbul 1991.

KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1999.

Mahmud Cevad ibn-i Şeyh Nafi', *Ma'arif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1338.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay. C. IV, İstanbul 1996.

ÖZCAN, Abdulkadir, "Dilsiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994.

Servet-i Fünun, C. 5, S. 129, İstanbul 1893/1309, s. 394.

TURAL, Erkan, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Maârif-i Umûmiyye Nezâreti'nde Bürokratik Reform", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 22, Ankara 2007, s. 177-206.

YILDIRIM, Nuran, "İstanbul'da Sağır-Dilsiz ve Âmâların Eğitimi", *İstanbul Armağanı 3: Gündelik Hayatın Renkleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, No. 47. (Yay. Haz. Mustafa Armağan), İstanbul 1997, s. 305-330.

YÜCEL, İdris, "Bir Misyonerlik Uygulamasının Teorisi ve Pratiği: Urfa Amerikan Körler Okulu (1902-1914)" *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 14. Güz 2011, s. 65-86.

اوله برنجی ماده - طبداره اوله برنجی اکلای ایندی استغلا دریه کوره سهد و صنعتدره برنه نقره ایله برنجی
 ایچین قش
 هفتاداره معلمه
 اوله برنجی ماده - دینیه صغیر صغیر برمدیر و جابنده برمدیر معارف اوله برنجی معارف و معلم معارف و صنایع
 اوله برنجی ماده - صغیر صغیر برمدیر معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 و اینار ماکوره استخراجه ایله
 اوله برنجی ماده - مدیر و مدیر معارف و معلم معارف و معارف معارف و معارف معارف و معارف معارف و معارف معارف
 ایله قانقنه قانقنه معاملات اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اختصاص اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اوله برنجی ماده - مدیر و مدیر معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اوله برنجی ماده - هر معلم اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اوله برنجی ماده - هر صغیر صغیر برمدیر معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اوله برنجی ماده - برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف

	معلم معارف	معلم	مدیر معارف	مدیر
برنجی صغیر	۶۰۰	۸۰۰	۱۰۰۰	۱۵۰۰
یکم صغیر	۵۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۱۲۰۰
ایچین صغیر	۴۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۱۰۰۰

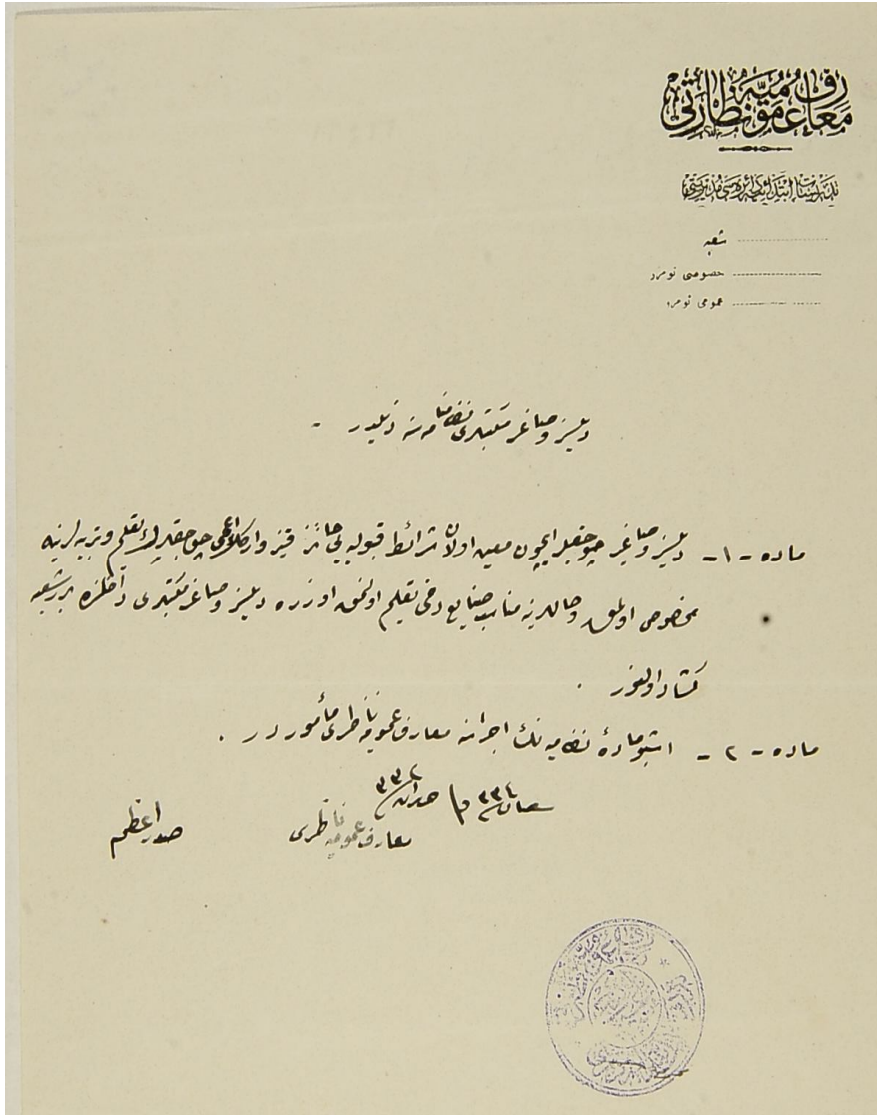
ویک ماکوره معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اوله برنجی ماده - صغیر صغیر برمدیر معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 ایچین صغیر معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اوله برنجی ماده - اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 تخصص اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف

در دینی قش
 احکام قش
 برنجی ماده - لیس طبعه و مال صغیر اوجه سویه اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف
 اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف اوله برنجی معارف

دیدن بقدر امکان کوره بجای آره چه تقدیر و اوج تقیظ استیفا اولور - بوندنه بقدر اجرتی طبعه نیک تدارک مجبور
 اولدوقی لوازم سوزدور: ایکی شیلته ایکی شیلته حاشاشی بر بورغانه ایکی بودغانه حاشاشی بر بده نیه اولدوقم
 ایچ حیثیتی و اتق هیضت حدیج و اتق سبیل ایکی قات البسه ایکی هیضت قوندره .
 یکس ریجی ماده - فقها لای معارف آره ریجی و معارف آره چه ثابت اولاندیجا قیلد ایییر لر
 یکس ایییر ماده - اجرت طبعه بکچر اناه واکا و عاکس ایییر و کتاب و قرص سیه کی لوازم در سیه سی ده ککچر تارک
 اولور -
 یکس ایییر ماده - کدی اعتبار بر مکتبه هیضانه و با طقوزن ماده در مور - هلاصه ما عدا صورته هیضانه ایییر
 لایم الله تقیظده بر شهادت ایییر
 یکس ریجی ماده - استونقه نامه تاریخ نشیخ اعتبار اربعیدر - اولجی مریود نفع نامه احکام مریضه -
 یکس ریجی ماده - بر نفع نامه نیک اجاره معارف محمدیه ناله ناله - و - و -
 استوندر نفع مریضه و نفع مات دولت عدلوسن ارام ایلم با دی لایق ^{۱۱۲۲} ایییر
 رضوانا ناله مریضه ناله ناله
 حیدر ناله و مریضه ناله ناله
 شیخ اسلام و وفای مریضه ناله
 صد اعظم حاشاشی ناله
 معارف ناله
 مریضه ناله و ناله ناله ناله ناله
 ناله ناله
 علی ناله و ناله ناله ناله ناله
 حیدر ناله
 مریضه ناله

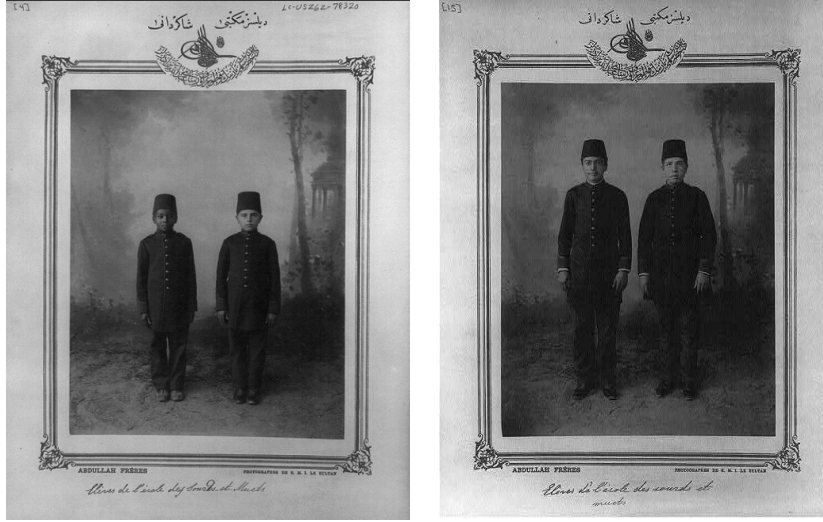

Ek 2:

A'mâ Mektebi Nizamnamesi

Ek 3:

Dilsiz Mektebi Öğrencileri (Abdullah Frères).

Ek 4:

A'mâ Mektebi Öğrencileri (Abdullah Frères).